

Opinnäytetyö (YAMK)

Soveltava taide

2016

Niina Huovinen ja Viliina Koivisto

MAKE SENSE

– tutkimuksia kuvataiteen kokemisesta

Niina Huovinen ja Viliina Koivisto

MAKE SENSE

- tutkimuksia kuvataiteen kokemisesta

Tämä artikkeli käsittelee Make Sense -projektia, joka tutkii kuvataiteen kokemista ja sitä rajoittavia tekijöitä. Lähtökohtanamme oli kiinnostus taidekokemuksen syntymiseen ja siihen vaikuttaviin tekijöihin. Lähestyimme aihetta näkövammaisuuden kautta, sillä halusimme tutkia, kuinka kokemus visuaalisesta taiteesta syntyy ilman näköaistia. Projektin edetessä kiinnostuimme myös näkevien ihmisten haasteista saavuttaa taidetta pienissä kunnissa, joissa kulttuuripalveluiden vähentäminen asettaa fyysisiä rajoitteita taiteen kokemiselle. Näitä kahta teemaa tutkien projektin tavoitteena oli löytää vastauksia kuvataiteen saavutettavuuteen liittyviin ongelmiin, jotka kiinnostivat meitä taiteen tekijöinä.

Tutkimme taiteen saavutettavuutta tutustumalla näkövammaisten kuvataidetoimintaan ja keskustelemalla heidän kanssaan taiteesta ja sen kokemisesta. Lisäksi teimme näyttelyvierailun Ateneumin taidemuseoon yhdessä syntymäsokean henkilön kanssa. Maaseutuja koskevaan taiteen saavutettavuuteen liittyen haastattelimme kuvataiteilija Laura Hetemäkeä, joka on toiminut Karstulan, Kannonkosken, Kivijärven ja Kyyjärven kuntien aluetaitelijana.

Näillä menetelmillä saamaamme tietoa hyödynsimme taiteellisessa työskentelyssä, josta esimerkkinä toimii Taistelevat metsot goes maalle -teos. Teoksessa viemme Ferdinand Von Wrightin klassikkomaalauksen Taistelevat metsot Karstulan kunnan kirjastoon kuvailutulkkausäänitteiden muodossa. Näkövammaisille suunnitellussa kuvailutulkkauksessa visuaalinen teos sanallistetaan niin, että teos on mahdollista kokea myös ilman näköaistia. Kuvailutulkkaaja kertoo, mitä teoksessa näkyy pyrkien välttämään teoksen tulkitsemista. Taistelevat metsot goes maalle on teos, jossa maaseutujen vähenevistä kulttuuripalveluista johtuviin saavutettavuusongelmiin vastataan näkövammaisten taidekokemuksia hyödyntäen. Projektin aikana havaitsimme, kuinka näkövammaisten tapaa kokea taidetta voi soveltaa myös näkevien käyttöön. Kuvailutulkkaus mahdollistaa teoksen tarkastelun hitaasti ja keskittyneesti. Olemme ymmärtäneet, että teosten sanallistaminen syventää taidekokemusta.

Soveltava taide herättää keskustelua taiteen kentällä, ja uusina soveltavan taiteen tekijöinä me halusimme kiinnittää huomiota taiteilijan lähtökohtiin työskentelyssä. Kohtasimme projektissa tilanteita, joissa meiltä odotettiin eri asioita kuin mitä me kuvataiteilijoina pystymme tarjoamaan. Oman ammatti-identiteetin pohtiminen oli keskeisessä osassa, ja projektin tavoitteita oli tarkasteltava projektin eri vaiheissa useaan kertaan. Make Sense -projekti on mielestämme onnistunut vastaamaan esittämiimme kysymyksiin. Projektin arvokkainta antia on ollut se, että olemme oppineet sen aikana uusia toimintatapoja ammatissamme. Soveltavan taiteen termi on taipunut meidänlaiseemme muottiin, ja ymmärrämme oman roolimme sen kentällä.

ASIASANAT:

Soveltava taide, kuvataide, taidekokemus, taiteen saavutettavuus

Niina Huovinen and Viliina Koivisto

MAKE SENSE

- experiencing art

This article refers to the project "Make Sense" that was run by the two artists, Niina Huovinen and Viliina Koivisto. The artists both have a background in visual art, with Niina specialising in painting and Viliina in video art. Make Sense was the first project where they used working within a community as a research method.

The purpose of the project was to gather information about experiencing visual art and the factors that restrict the possibilities to access it. The subject was approached by researching how visually impaired people experience art and how the visual experience is created without sense of sight. The other factor that was considered was how art can be accessed in small towns where cultural services are significantly reduced. By researching these two issues the aim of the project was to discuss about both the physical and mental accessibility of visual art.

The project was an artistic research in which the artists produced several individual art works. The data was collected by interviewing visually impaired people as well as people who work to improve cultural services, both in small towns and for visually impaired people. The research included empirical experiments such as visiting an art exhibition with a blind person and comparing the experiences between the blind and the artists.

The results of the project suggest that the way visually impaired people experience visual art can also provide a new way of experiencing art for able-sighted people. Visually impaired people use a type of audio description to experience art that not only explains the ideas behind the piece, but also the physical characteristics of it. Using these audio descriptions encourage the listener to perceive the work of art slowly and intently. Verbalising the visual information helps to intensify the art experience.

As a part of the project the artists exhibited the audio description of an iconic Finnish painting Taistelevat metsot by Ferdinand Von Wright in a library of a small town in Central Finland. The original painting was one of the art works the artists viewed in the exhibition with the blind person. Taking the audio description to the small town allows the residents to interact with the classic painting that cannot normally be exhibited there. The art work Taistelevat metsot goes countryside answers the question of accessing art in small towns utilising the way of experiencing visual art without the sense of sight.

KEYWORDS:

Applying arts, visual art, art experience, accessibility of art

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 MAKE SENSE -PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Näkövammaisen kuvataiteen kokijana	8
2.2 Ferdinand Von Wright: Taistelevat metsot (1886)	9
2.3 Albert Edelfelt: Pariisin Luxembourgin puistossa (1887)	10
3 KOKEMUKSET JA SAAVUTETTAVUUS	12
3.1 Kuvataiteen saavutettavuus pienissä kunnissa	14
3.2 Suomalaisen taiteen merkkiteos Karstulaan	15
4 JOHTOPÄÄTÖKSET	16
LÄHTEET	18

1 JOHDANTO

Onko mahdollista, että jostain löytyy taideteos, jota on täysin mahdotonta tulkita? Ehkä jossain on olemassa veistoksia, joista emme kykene tunnistamaan yhtään ainutta muotoa tai maalauksia, joissa esitetyt värit ovat meille täysin vieraita. Voisiko jostain löytyä jopa kokonainen installaatio, joka ei muistuta meitä kerta kaikkiaan yhtään mistään tunnistettavasta? Kuulostaa mahdottomalta, mutta silti koemme usein taiteen lähestymisen ja taidekokemuksen saavuttamisen hankalaksi.

Tässä artikkelissa esittelemme Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemian Soveltavan taiteen YAMK-koulutusohjelman aikana toteuttamamme Make Sense -projektin. Projektissa tutkimme kuvataidekokemuksia rajoittavia tekijöitä näkövammaisuuden kautta. Halusimme ymmärtää, kuinka näkövammaiset kokevat kuvataidetta ja millainen merkitys visuaalisella taiteella on näkövammaiselle ihmiselle. Heikkonäköisten ja sokeiden henkilöiden kokemusten kautta ymmärryksemme taiteen kokemisesta lisääntyi myös yleisellä tasolla.

Tutkiessamme näkövammaisten kuvataidekokemuksia halusimme laajentaa aiheen myös näkeviä ihmisiä koskeviin saavutettavuuskysymyksiin. Otimme tutkimukseen mukaan syrjäseutujen niukentuneet kulttuuripalvelut ja niukentamisen vaikutukset taiteen saavutettavuuteen. Hyödynsimme näkövammaisille suunnattua kuvailutulkkaus-tekniikkaa esittääksemme suomalaisen klassikkoteoksen Taistelevat metsot Karstulan kunnan kirjastossa kesällä 2016.

Olemme molemmat pohjakoulutukseltamme kuvataiteilijoita. Niina Huovinen on toiminut pääosin taidemaalarina ja Viliina Koivisto videotaiteilijana. Meille molemmille syntyi tarve päästä pois työhuoneelta lähemmäksi ihmisiä. Make Sense -projektin tavoitteena oli löytää uusia tapoja toimia ammatissamme. Olemme molemmat käyneet pohdintaa taiteilijan ja taiteen roolista nyky-yhteiskunnassa ja mielestämme on mielenkiintoista, että taiteilija voi omaa ammattitaitoansa hyödyntäen olla mukana erilaisten ihmisten ja yhteisöjen toiminnassa.

Turun Taideakatemian Soveltavan taiteen koulutus on uusi, ja soveltava taide puhuttaa kovasti kuvataiteen kenttää. Merkittävä osa opinnoista on ollut soveltavan taiteen käsitteiden määrittelyn ja siihen liittyvän keskustelun pohdintaa. Me soveltavan taiteen tuoreina tekijöinä kyseenalaistamme sen, miksi taidetta täytyisi soveltaa, jos se tarjoaa

uusia näkökulmia ja jos juuri taide toimii aktiivisen muutoksen mahdollistajana. Omassa soveltavan taiteen projektissamme halusimme päästä meitä kiinnostavien kysymysten ja vastausten luokse ja tuottaa näiden vastausten pohjalta lisää kysymyksiä.

Vertaamme tässä artikkelissa Make Sense -projektin yhteydessä esiin tullutta tietoa muun muassa filosofi John Deweyn kirjoituksiin estetiikasta teoksessa *Art as Experience* sekä Janne Seppäsen teokseen *Katseen voima – kohti visuaalista lukutaitoa*. Tietoperustamme valikoitui katsomiseen ja kokemiseen keskittyviä teoksia. Tietoa kerätessämme rajasimme pois taideterapeuttisen näkökulman kokemuksen syntymiseen, koska halusimme terävöittää rooliamme erillään taiteen hyvinvointityöstä.

2 MAKE SENSE -PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT

Projektin alussa hankimme tietoa näkövammaisille suunnatusta kulttuuritarjonnasta. Otimme yhteyttä Näkövammaisten Kulttuuripalvelu Ry:n kulttuurisihteeri Tanja Rantalaiseen, joka esitteli yhdistyksen toimintaa ja tavoitteita näkövammaisten kulttuuripalveluiden edistämiseksi (5.11.2015). Tässä tapaamisessa tutustuimme ensimmäistä kertaa kuvailutulkkaukseen, joka nousi projektin myöhemmissä tutkimusvaiheissa merkittävään rooliin. Kuvailutulkkauksessa teos sanallistetaan näkövammaiselle. Sen avulla näkövammaisten on mahdollisuus saavuttaa itsenäinen taidekokemus. Näkövammaisten kulttuuripalvelu ry:n verkkosivuilla kuvailutulkkaus määritellään seuraavasti: "Kuvailutulkki kertoo sanoin sen mitä näkövammaisen ei voi nähdä. Kuvailutulkkaus on visuaalisuuden sanallistamista, visuaalisen ärsykkeen muuttamista puhutuksi tai kirjoitetuksi kieleksi. Kuvailutulkki kertoo sokealle tai heikkonäköiselle henkilölle mitä näkee. Kuvailutulkki pyrkii välittämään kohteen sanallisesti niin, että sokea tai heikkonäköinen voi päästä osalliseksi kokemuksesta yhdenvertaisesti näkevien kanssa." (Näkövammaisten kulttuuripalvelu ry.)

Projektin edetessä tapasimme näkövammaisia heille järjestetyissä taidetyöpajoissa. Haastattelimme heitä yhdessä ja erikseen. Näissä tapaamisissa keräsimme lisää tietoa siitä, millaisia visuaalisen taiteen kokemuksia näkövammaisilla henkilöillä oli.

Ennen projektia näkövammaisuus oli meille melko uusi asia, ja ensimmäisissä tapaamisissa olimme hieman epävarmoja, miten toimia näkövammaisuuden kanssa. Lähestyimme näkövammaisia ja heitä palvelevia tahoja kuitenkin avoimesti, ja kerroimme millaisista lähtökohdista tutkimme aihetta. Näkövammaisten ja heidän kanssaan työskentelevien ihmisten tapaaminen eri tilanteissa sekä keskustelut heidän kanssaan muuttivat joka kerta projektimme sisältöä. Aloimme ymmärtää, kuinka osa ajatuksistamme osoittautui perustuvan meidän oletuksillemme siitä, mitä näkövammaisuus on. Tämän kaltainen yhteisöllinen tapa kerätä aineistoa oli meille molemmille uutta. Aikaisempi työskentelytapamme on ollut hyvin työhuonepainotteista.

Projektin alkuvaiheissa meidän oma roolimme suhteessa projektin muihin osallistujiin oli välillä hukassa. Termi soveltava taide kummitteli niskassa, ja oma ammatti-identiteetti etsi vielä jalansijaa. Olimme useasti tilanteessa, jossa koimme painetta siitä, että meidän tulisi kehittää tai tarjota näkövammaisille konkreettisesti jotain uutta palvelua. Pohdimme aluksi liikaa, millainen Make Sense tulee olemaan. Nämä

tuntemukset kumpuiliivat luonnollisesti meistä itsestämme, koska ihmislähtöinen ja vuorovaikutukseen perustuva työskentelymetodi oli vieras. Jouduimme moneen kertaan palaamaan sen kysymyksen äärelle, mitä olimme tekemässä. On mahdollista, että projektissa kehittämämme aineisto palvelee tulevaisuudessa myös näkövammaisia, mutta lähtökohtaisesti olimme kiinnostuneita ymmärtämään ja sitä kautta tutkimaan kysymyksiämme taiteen saavutettavuudesta.

2.1 Näkövammaisen kuvataiteen kokijana

Tutustuaksemme näkövammaisten henkilöiden taidekokemuksiin järjestimme haastattelutilaisuuden (12.2.2016), johon kokosimme ryhmän aktiivisia kulttuuri-palveluita kuluttavia näkövammaisia. Haastatteluun osallistuneet kuvailivat runsas-sanaisesti omia kuvataidekokemuksiaan. Keskusteluissa pohdittiin, kuinka voimakkaita kokemuksia heille oli syntynyt ja kuinka näkövammaiset olivat kokeneet esimerkiksi yksittäisiä värejä. Osalle sanallisesti tulkitut teokset olivat jääneet mieleen kymmeniksi vuosiksi. Kuvaillessaan visuaalisen taiteen teoksia he käyttivät muun muassa sanoja lämminhenkinen ja rauhoittava.

Näkövammaisten kanssa käydyin keskustelun yhteydessä nousi ensimmäisen kerran esiin ajatus siitä, ettei näkevä välttämättä pysty keskittymään yhteen teokseen samalla tavalla kuin näkövammaisen. Tämä tieto konkretisoitui projektin edetessä, ja keskittymisestä ja havainnoinnista muodostui projektimme yksi mielenkiintoisimmista aiheista.

Haastateltavista löytyi kuitenkin myös henkilö, joka halusi painottaa, ettei hän näkövammaisena ole koskaan yltänyt täysin samaan taidekokemukseen kuin ennen näköaistin heikentymistä. On selvää, että näköaisti mahdollistaa meille monipuolisemman suoran visuaalisen kokemuksen. Taidekokemuksen saaminen vaatii kuitenkin pysähtymistä ja viipyilyä teoksen äärellä (Hannula 2003, 89). Näkövammaisen tutkii teosta automaattisesti hitaammin, ja sanallistettu kuvailu pakottaa lineaariseen lähestymiseen. Tämä taiteen katsontatapa antaa mielestämme tilaa henkilökohtaisen taidekokemuksen syntymiselle.

Haastattelujen yhteydessä kiinnostuimme erityisesti kuvailutulkauksesta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista kuvataiteen kokemisessa. Halusimme perehtyä aiheeseen syvemmin. Järjestimme tapaamisen syntymäsokean Tuike Merisaaren

kanssa Ateneumin taidemuseoon (21.4.2016). Tapaamisen tavoitteena oli tutkia, kuinka hän näkövammaisena kokee visuaalisen taiteen ja kuinka näkövammaisille suunniteltu kuvailutulkkaukset toimii käytännössä. Tapaamisessa halusimme myös vertailla näkevän ja näkövammaisen taidekokemuksia keskenään. Ateneum toimitti meille kuvailutulkkausäänitteet, jotka ovat osa Ateneumin aarteita -opasta. Kuvailutulkkaukset on käsikirjoittanut ja lukenut kuvailija Emmi Jäkkö.

Tapaamisen aikana tutustuimme kahteen klassikkomaalaukseen. Ferdinand Von Wright: Taistelevat metsot (1886) ja Albert Edelfelt: Pariisin Luxembourgin puistossa (1887). Näiden maalausten yhteydessä kuuntelimme Ateneumilta saamamme kuvailutulkkaukset ja keskustelimme teoksista äänitteiden kuuntelun jälkeen.

2.2 Ferdinand Von Wright: Taistelevat metsot (1886)

Asetuimme Taistelevien metsojen eteen. Näkevä Viliina Koivisto ja näkövammaisen Tuike Merisaari laittoivat kuulokkeet korvilleen. Kuvailutulkkaukset kesti noin kuusi minuuttia, jonka aikana Merisaari seiso rauhallisesti paikoillaan ja kuunteli keskittyneesti. Koivisto kuunteli äänitettä välillä silmät kiinni, ja välillä hän vilkuili kuvailutulkkauksessa läpikäytyjä maalauksen yksityiskohtia.

Merisaaren mielestä äänite oli todella mielenkiintoinen. Häntä harmitti, ettei museoissa voi koskea teoksiin. Hän lisäsi kuitenkin, että hyvässä kuvailutulkkauksessa kerrotaan yksityiskohtaisesti teoksen rakenteesta ja siitä, missä suhteessa teoksen osat ovat toisiinsa. Silloin näkövammaiselle mahdollistuu kokemus siitä, että hän olisi saanut koskettaa teosta. Hänen mielestään oli hyvä, että tulkkauksessa oli harkitusti mukana myös kuvailijan omaa tulkintaa teoksesta. Tulkinat toivat runsaasti mielleyhtymiä näkövammaiselle. Esimerkiksi teoksessa kuvailtu tuuli ja valo olivat elementtejä, joita myös näkövammaiset voivat aistia ympäristössään.

Merisaari koki maalauksen rauhallisena. Teoksen nimi Taistelevat metsot tuntui hänen mielestään jopa hieman ristiriitaiselta. Keskustelun yhteydessä paljastui, ettei hän tunne kovin hyvin eläimiä, eikä hänellä ole kunnollista käsitystä siitä, millainen lintu metso on. Sen vuoksi Merisaari epäili itse keskittyneensä pääasiassa maiseman kuvailuun.

Meidän kokemuksemme teoksesta oli päinvastainen kuin Merisaaren. Olimme ennen kuvailutulkkauksen kuulemistä kiinnittäneet huomiota näköaistin ohjaamina juuri näihin

suuriin metsoihin, ja maalauksen muut elementit olivat jääneet pienemmälle huomiolle. Huomasimme, että maalauksen tunnelma tuntui kuvailutulkkauksen kuuntelun jälkeen erilaiselta kuin ennen.

Merisaari pohti, onko hän vapaampi katsomaan teosta, koska voimakas näköaisti ei ole häiritsemässä maalauksen ja hänen välistä vuorovaikutusta. Me näkevinä olimme sitä mieltä, että kuvailutulkkauksen kuuntelun jälkeen saimme teoksesta paljon enemmän irti kuin aikaisemmin. Totesimme, että tämä korostui varsinkin sellaisen teoksen edessä, joka on jo tuttu tai jopa ikoninen maalaus.

Merisaari kertoi, ettei hänelle ole erityisen tärkeää saada nähdä suomalaisia merkkiteoksia. Tärkeämpää hänelle on se, että hänellä on mahdollisuus nähdä paljon erilaisia teoksia ja kokea voimakkaita taide-elämyksiä. Hänen mielestään Taistelevat metsot on vaikuttava teos, ja nimen ja tunnelman ristiriita lisäsi elämyksellisyyttä. Merisaaren mielestä teoksen ja katsojan välillä oli paljon vuorovaikutustilaa. Hän oli kuullut Taistelevista metsoista aikaisemmin, mutta ei ollut nähnyt teosta ennen vierailuamme Ateneumissa.

2.3 Albert Edelfelt: Pariisin Luxembourgien puistossa (1887)

Merisaari ja Koivisto laittoivat taas kuulokkeet korvilleen ja kuuntelivat tulkkauksen keskittyneesti. Merisaaren mielestä maalaus oli jälleen vaikuttava ja hän kertoi, että ihmisaiheet ovat kiinnostaneet häntä aina. Hänen mielestään maalauksesta välittyi onnellinen tunnelma. Merisaari koki kuvailutulkkauksen onnistuneeksi ja sen kuunteleminen sai hänet tuntemaan, että hän olisi ollut läsnä Luxembourgien puistossa.

Merisaarelle jäi vahvasti mieleen vuodenaika, sillä hän oli yllätynyt, että teoksen valoa oli kuvattu kevätaurinkoksi. Hänen mielestään valo, joka teoksessa kuvailtiin oli tuntunut enemmän kesäiseltä. Koivisto lisäsi, että tulkkauksen kuuntelun jälkeen hän näkee teoksen värit kirkkaampina kuin ennen. Merisaarelle maalauksesta oli jäänyt mieleen myös ihmisten tiivis yhdessäolo ja selkeästi kuvailtu ajankuva. Kuvailu oli tuntunut samalla myös aikamatkalta.

Me molemmat näkevät koimme, että teosten katsominen kuvailutulkkauksen avulla oli voimistanut taidekokemusta. Usein emme malta katsoa teoksia rauhassa, mutta kuvailutulkkauksen avulla pääsimme syvemmälle teoksen tulkintaan. Koivisto koki vapauttavana sen, että tulkkauksessa keskityttiin pitkäksi aikaa kuvailemaan

maalauksen etuosassa olevaa naista. Hänen mielestään tuntui helpottavalta, että hän sai keskittyä tutkimaan ainoastaan tätä hahmoa. Hänen ei tarvinnut kiirehtiä katsomaan maalauksen muita kohtia, koska tulkkaus tulisi kuvailemaan nekin myöhemmin.

Tämä näyttelykokemus oli meille hyvin erilainen, kuin mihin olemme tottuneet. Tutustuimme noin 90 minuuttia kestäneen museovierailun aikana yhteensä neljään teokseen. Kahden viimeisen maalauksen kohdalla kuvailimme sanallisesti teokset Merisaarelle ilman kuvailutulkkausäänitteitä. Kuvailemamme maalaukset olivat Akseli Gallen-Kallelan Ensi opetus ja Eero Järnefeltin Raatajat rahanalaiset. Kuvaillessamme teoksia itse, aloimme etsiä merkityksiä maalauksissa oleville asioille ja myös oma ymmärryksemme teoksesta syveni kuvailun aikana.

Teosten kuvailujen lisäksi pysähdyimme tarkastelemaan näyttelytiloja. Kerroimme Merisaarelle, millaisessa tilassa olimme ja kuinka teokset oli ripustettu tilaan. Koska olimme näyttelyssä yhdessä näkövammaisen kanssa, meillä oli mahdollisuus tutustua keskittyneesti ainoastaan yhteen maalaukseen kerrallaan. Tällainen intensiivisen taiteen tai teoksen tutkiminen vaatii paljon keskittymiskykyä ja energiaa. Tilanteen rakentaminen ilman näkövammaisen läsnäoloa voisi tuottaa hankaluuksia.

3 KOKEMUKSET JA SAAVUTETTAVUUS

Filosofi John Deweyn mukaan taide ei ole se fyysinen objekti, jonka aistimme tilassa. Varsinainen taideteos on kokemus, joka syntyy yleisön ja teoksen vuorovaikutuksessa. (Dewey 2005, 1.) Ateneumin kokoelmanäyttelyyn tehdyn vierailun yhteydessä huomasimme, että näkövammaisen koki teoksen ja katsojan välisen vuorovaikutuksen monesti hyvin voimakkaaksi. Pohdimme, mitkä tekijät estivät meitä näkeviä kokemasta samoja asioita. Vertaillessamme näkevän ja näkövammaisen kuvataidekokemuksia tulimme siihen tulokseen, että näkevinä kiinnitimme huomiota teoksissa esitettyihin suuriin linjoihin jättäen pienet yksityiskohdat lähes huomioimatta. Nopean vilkaisun jälkeen olimme luoneet itsellemme illuusion siitä, että olimme jo saavuttaneet teoksen.

Kulttuurimme on nykypäivänä voimakkaasti visualisoitunut ja ihmisten arki on kyllästetty kuvallisella informaatiolla. Näköaistin rooli korostui viimeistään 1800-luvulla kehitettyjen visuaalisten tekniikoiden myötä. Voimme ajatella, että nykypäivänä näköaistin merkitys on kuvallisen informaation lisääntymisen vuoksi kasvanut edelleen. (Rossi & Seppä 2007, 137.) Vierailtuamme taidenäyttelyssä näkövammaisen kanssa olimme vakuuttuneita siitä, että kuvailutulkkauksen kuuntelun lisäksi myös keskustelu ja merkitysten etsiminen kuvailun tueksi tarjosivat aiempaa vaikuttavamman kokemuksen tutuista maalauksista. Myös muistikuvat teoksista olivat tarkempia kuvailutulkkauksen kuuntelun jälkeen.

Kokemuksen jälkeinen keskustelu toisen ihmisen kanssa auttaa ymmärtämään sitä, mitä on nähnyt. Näissä tilanteissa kielenkäyttö toimii kuvallisuuden realisoijana vaikka kokemuksesta jääkin paljon myös kielen ulottumattomiin. Joitakin näköaistin tuottamia kokemuksia voi olla mahdoton tuoda kielelliseen järjestelmään. Ihminen kykenee näkemään esimerkiksi huomattavan laajan kirjon värejä, joita kaikkia on mahdoton tulkita sanallisesti. (Seppänen 2001, 22–23, 36–37) Mielestämme on mielenkiintoista, että kielellinen tulkinta ei kuitenkaan rajoita näkövammaisen kokemuksia visuaalisesta teoksesta. Vaikkemme pystyisi kielellisesti kuvailemaan kaikkia näkemiämme muotoja ja värejä, pystymme tuottamaan sanallisesti näkövammaiselle niin paljon tietoa, että hän kykenee muodostamaan tiedon pohjalta itsenäisen kokemuksen.

Kuvailutulkkauksen jälkeen olimme hämmentyneitä siitä, kuinka huonosti olimme aikaisemmin katsoneet teoksia. Olimme eläneet siinä ajatuksessa, että tunsimme kyseiset klassikkoteokset hyvin, mutta kuvailutulkkaus paljasti, ettemme oikeastaan

olleet ennen nähneet teoksia kunnolla. Filosofi Michel Serres puhuu esineen kätkemisestä. Ensimmäisenä vaihtoehtona Serres esittää esineen hautaamisen, varsinaisen fyysisen kätkemisen. Tämän sijaan esineen voi myös piilottaa toisten samankaltaistensa joukkoon, niin ettei se herätä lainkaan huomiota. Viimeisenä vaihtoehtona hän esittää esineen asettamista mahdollisimman näkyvälle paikalle, jolloin siitä tulee niin hallitseva osa tilaa, että esine muuttuu katsojalle itsestäänselväksi. (Seppänen 2001, 31) Jos tarkastelemme Taistelevia metsoja Serresin ajatuksen pohjalta, voimme todeta, että teos onnistui täyttämään kaksi viimeistä näistä kätkemisen tavoista. Teos oli esillä Ateneumissa samankaltaistensa joukossa näyttelyssä, jossa esitettiin suomalaisia klassikkoteoksia. Sen lisäksi, että se oli esillä yhdessä muiden samaa aikakautta edustavien maalausten kanssa, siitä oli muodostunut meille ajan saatossa itsestään selvä klassikko.

Silloin, kun taideteoksesta tulee klassikko, yleisön kokemussuhde teokseen muuttuu ja teos ikään kuin eristetään inhimillisestä kokemusmaailmasta. Teoksen merkitys muuttuu lähes näkymättömäksi. (Dewey 2005, 1–2.) Tämä on nähtävissä myös Hanna Saarikosken videoteoksessa *See Paris and Die* (2012), jossa taiteilija matkusti ensimmäisen kerran Pariisiin ja vietti kaupungissa neljä päivää silmät suljettuina (AV-Arkki). Teos herättää kysymyksiä siitä, kuinka kokemus kaupungista ja sen merkittävistä turistinähtävyyksistä syntyy ilman näköaistia. Performanssista kuvatussa videossa on kiinnostavalla tavalla näkyvillä se, miten ihmiset käyttäytyvät ikonisten nähtävyyksien äärellä. Taiteilija seisoo rauhallisesti paikoillaan, kun muut turistit hääriävät ympärillä valokuvaamassa nähtävyyttä. Harva ihminen keskittyy kohtaamaan edessään olevaa teosta ja katsomaan sitä todella.

Tunnistamisen ja havaitsemisen välillä on ero. Kun tunnistamme kohteen, määrittelemme sen aikaisemman kokemuksemme perusteella. Havainnoidessamme olemme puolestaan vuorovaikutuksessa kohteen kanssa ja kokemus syntyy siinä hetkessä. Taidekokemuksen syntyessä teos havaitaan, mutta sitä ei voi havaita hetkessä. Havaitseminen vaatii aikaa, jotta oman kokemuksen merkityksellisyys voi kehittyä. (Dewey 2005, 55–56.) Klassikoiksi muodostuneet turistinähtävyydet tai taideteokset ovat meille niin tuttuja, että kohdatessamme ne todellisuudessa emme oikeastaan keskity kokemaan teosta ja sen ympäristöä. Kohteista on tullut merkittäviä ulkopuolelta annettujen merkitysten vuoksi, jolloin huomio kiinnittyy tärkeäksi mielletyn kohteen tunnistamiseen sen havaitsemisen sijaan. Tällainen tunnistamisen katsomistapa on selkeä fyysinen rajoite taidekokemuksen syntymiselle. Sen sijaan, että

meille syntyisi oikea kokemus, saavutamme valheellisen tilan, jossa kuvittelemme, että kuvista tuttu teos on nähty ja taidekokemus saavutettu, ennen kuin edes ehdimme keskittyä teoksen havainnointiin.

3.1 Kuvataiteen saavutettavuus pienissä kunnissa

Näkövammaisuutta tutkiessamme kiinnostuimme myös näkeviä ihmisiä koskevista fyysisistä rajoitteista. Projektissamme näimme autioituvien maaseutujen kulttuuripalveluiden niukentumisen isoa ihmisryhmää koskevana rajoitteena. Pienissä kunnissa ja kaupungeissa visuaalisen taiteen saavutettavuus on huomattavasti rajallisempaa suurempiin kaupunkeihin verrattuna. Vertasimme näkövammaisuutta kulttuuripalveluiden niukkuuteen. Kulttuuritarjonnan väheneminen johtaa tilanteeseen, jossa teoksia on mahdotonta päästä katsomaan niiden puuttumisen vuoksi. Pohdimme, muodostuuko kulttuuripalveluiden puutteesta este voimakkaan taidekokemuksen saavuttamiselle.

Kohdensimme tutkimuksemme pieneen keskisuomalaiseen Karstulan kuntaan. Karstulan kunta on ollut mukana Kannonkosken, Kivijärven ja Kyyjärven kuntien kanssa Opetus- ja kulttuuriministeriön avustamassa aluetaiteilijahankkeessa, jonka tarkoituksena oli mahdollistaa alueella kuvataiteen harrastus ja tuoda taidetta lähemmäksi kuntalaisia. (Karstulan kunta 2016.) Hankkeen käynnistämisen ansiosta tiesimme, että näissä kunnissa on jo herätty kulttuuripalveluiden puutteeseen. Kuntien aluetaiteilijana toimi helmikuusta 2015 helmikuuhun 2016 kuvataiteilija Laura Hetemäki.

Keskustelimme Laura Hetemäen kanssa siitä, miltä hänestä tuntui aloittaa aluetaiteilijan työ paikkakunnilla, joilla taidepalvelut olivat katoamassa (12.5.2016). Hetemäki kertoi, että aluetaiteilijahankkeen alkuvaiheessa oli haastavaa arvioida, minkälaisille tapahtumille kunnissa olisi oikeasti tarvetta. Hetemäki halusi järjestää kuntalaisille matalan kynnyksen taidetapahtumia, mutta myöntää myös joissakin tapauksissa aliarvioineensa kuntalaisten vastaanottokykyä.

Hetemäki on kohdannut ohjaamillaan kuvataidekursseillaan ihmisiä, jotka ovat suhtautuneet intohimoisesti omaan taiteelliseen työskentelyynsä. Kuvataidekursseille osallistuneet ovat kuvailleet Hetemäelle, kuinka voimakkaita kokemuksia taiteen tekeminen ja omien teosten katsominen ovat synnyttäneet. Laura Hetemäki ajattelee osan kurssilaisista kysyneen saavuttamaan aivan yhtä voimakkaita kokemuksia kuin

hän itse ammattitaiteilijana, jolla on vuosien kokemus alalta. Hänen oppilaansa puolestaan ovat aloittaneet kuvataiteen harrastamisen aluetaiteilijahankkeen aikana.

Hetemäen mielestä olisi tärkeää, että aluetaiteilijahankkeen kaltainen toiminta jatkuisi pidempään kuin yhden vuoden. Olisi hyvä, että taidetta ja kulttuuria ylläpidettäisiin pienissäkin kunnissa jatkuvasti. Taide ei voi vain yhtäkkiä tulla osaksi kunnan toimintaa niin, että kaikki alkaisivat sitä aktiivisesti kuluttaa. Uusien taiteenharrastajien löytäminen vaatii aivan samalla tavalla aikaa, kuin minkä tahansa muun uuden palvelun käyttöönotto.

3.2 Suomalaisen taiteen merkkiteos Karstulaan

Suomalaisia merkkiteoksia esitetään harvoin pienissä kunnissa. Naapurin seinältä löytyvä ristipistoversio Ferdinand Von Wrightin Taistelevista metsoista muistuttaa meitä suomalaisuudesta ja sen lähemmäksi teosta on vaikea päästä matkustamatta pääkaupunkiseudulle.

Pohdimme, mikä merkitys klassikkoteoksilla on meille suomalaisille. Ferdinand Von Wrightin Taistelevat metsot on suomalaisen taiteen ikoni. Se on kaikkein kopioiduin suomalainen maalaus (Ateneum), joten se on tuttu lähes meille kaikille. Alkuperäinen teos kuuluu valtion taidekokoelmaan eli osaksi meidän kaikkien kansallisaarteita.

Olemme tutkineet taiteen saavutettavuutta näkövammaisuuden ja maaseutujen kulttuuripalveluiden vähenemisen kautta. Näkövammaisten taidekokemuksia tutkiessa olemme tutustuneet kuvailutulkkauspalveluun. Halusimme tuoda Taistelevista metsoista uudenlaisen kopion Karstulan kunnan asukkaiden koettavaksi. Pyysimme Ateneumilta luvan saada esittää Emmi Jäkon tulkitseman version Taistelevista metsoista Karstulan kunnan kirjaston tiloissa. Teoksen kuuntelun jälkeen keskustelimme kuntalaisten kanssa siitä, mitä mieltä he olivat klassikkoteoksesta. Teos esitetään kirjastossa kesällä 2016.

Tutustuimme Taistelevien metsojen kuvailutulkattuun versioon vieraillessamme Ateneumissa syntymäsokean henkilön kanssa. Olemme sitä mieltä, että sanallistetun tulkinnan avulla pystyimme keskittymään teoksen yksityiskohtiin tarkemmin. Sitä kautta saimme teoksesta aiempaa voimakkaamman kokemuksen ja teoksen yksityiskohdat jäivät tarkemmin mieleemme.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kuten kirjan *Artistic interventions in organizations* johdannossa todetaan: "Artists, too, have different kinds of objectives: some are looking for new contexts in which to make art outside the art-world, others seek fresh inspiration for projects they want to present in the art-world, and some want opportunities to stimulate change in society." (Berthoin, Woodilla, Johansson 2016, 4.)

Koemme, että Make Sense -projektin avulla saimme paljon uusia näkökulmia oman taiteemme tekemiseen. Oman identiteetin pohtimisesta muodostui yllättäen iso osa projektia. Make Sense oli meille molemmille ensimmäinen yhteisöllinen projekti, jossa keräsimme tietoa suoraan henkilökontaktien kautta. Projektin aikana emme kokeneet toimivamme ainoastaan kuvataiteilijan roolissa, vaan kohtasimme projektin eri vaiheissa erilaisia taiteilijarooleja. Kuvailimme näitä rooleja mm. taiteilija-kuuntelija, taiteilija-kehittäjä ja taiteilija-mahdollistaja -nimikkeillä. Näiden roolijakojen kautta pystyimme selventämään itsellemme tekemisemme sen hetkistä tarkoitusta. Tämänkaltaisen roolittaminen toimi meille yhtenä työkaluna, jonka avulla veimme Make Sense -projektia eteenpäin.

Projektin aikana tapahtuneet vuorovaikutustilanteet tuntuivat meistä mielenkiintoisilta. Aikaisemmissa työskentelyprosesseissamme olemme keränneet tietoa kirjallisen sekä kuvallisen informaation pohjalta. Vuorovaikutustilanteissa syntyi joka kerta uusia ideoita, ja asettamiamme tavoitteita oli syytä pysähtyä tarkastelemaan uudelleen projektin edetessä. Välillä projektin suuntaa oli korjattava, mutta harharetket ovat auttaneet lopputuloksen syntymisessä. Hankalaa uudenlaisessa työskentelytavassa oli se, että projektin lopullinen esitystapa alkoi hahmottua vasta projektin jo ollessa pitkällä. Projektin alkuvaiheissa meidän oli luotettava siihen, että niin pitkään kuin aihe on meistä tärkeä, olemme oikeilla jäljillä. Toteutustavat syntyivät tiedon lisääntyessä, ja keräsimme tietoa hitaasti askel askeleelta.

Näin projektin lopussa voimme todeta, että tämä oli meille toimiva tapa muodostaa yhtenäinen kokonaisuus ja viedä projekti onnistuneesti loppuun. Make Sense -projektin aikana olemme oppineet uuden tavan lähestyä meitä kiinnostavia aiheita olemalla vuorovaikutuksessa tutkittavan asian ja sitä edustavan ihmisryhmän kanssa. Projektin aikana on syntynyt uusia teosideoita, joiden kautta tulemme hyödyntämään projektin aikana kerättyä tietoa jatkossa.

Make Sense -projektissa olemme haastaneet itsemme ja muut asiasta kiinnostuneet tutkimaan kuvataiteen kokemiseen liittyviä kysymyksiä. Näkövammaisten kanssa käytyjen keskustelujen perusteella teimme johtopäätöksen, että näkevän ihmisen katsontatavassa vaanii vaara käyttää näköaistia pelkkään nopeaan havainnointiin. Nopeassa havainnoinnissa katsoja ei välttämättä lähde purkamaan teosta yksityiskohtaisesti. Olemme ymmärtäneet, että sanallistettu, lineaarinen tapa lähestyä teosta auttaa teoksen yksityiskohtiin keskittymisessä ja sitä kautta myös kokonaisuuden avautumisessa. Kokonaisvaltainen teokseen keskittyminen, itselle tuttuun aiheiden, muotojen tai värien tunnistaminen auttaa voimakkaan ja mieleenpainuvan taidekokemuksen syntymisessä. Teoksen merkitykset voimistuvat silloin, kun annamme itsellemme mahdollisuuden tunnistaa teoksessa esitettyjä yksityiskohtia.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

AV-Arkki. Teokset. Hanna Saarikoski: See Paris and Die. Viitattu 21.5.2016.
<http://www.av-arkki.fi/teokset/see-paris-and-die/>

Berthoin Antal, Ariane & Woodilla, Jill & Johansson Skölberg, Ulla. 2016. Artistic Interventions in organisations: Research, Theory and Practice. Lontoo: Routledge.

Dewey, John. 2005. Art as Experience. New York: Penguin Group.

Hannula, Mika. 2003. Kaikki tai ei mitään – kriittinen teoria, nykytaide ja visuaalinen kulttuuri. Helsinki: Kuvataideakatemia.

Kansallislageria. Taidekokoelmat verkossa – Wright, Ferdinand von, Taistelevat metsot, ääniopastus. Viitattu 14.5.2016.
http://kokoelmat.fng.fi/app?lang=fi&si=http%3A%2F%2Fkansallislageria.fi%2FTeos_D3148577-2697-48FA-A89B-C7B7829B6294

Karstulan kunta. Aluetaitelijahanke. Viitattu 12.5.2016.
<http://www.karstula.fi/vapaa-aika/kulttuuri/aluetaitelijahanke/>

Näkövammaisten kulttuuripalvelu ry. Kuvailutulkkaus. Viitattu 6.5.2016.
<http://www.kulttuuripalvelu.fi/kuvailutulkkaus>

Rossi, Leena-Maija & Seppä, Anita. 2007. Tarkemmin katsoen. Tampere: Tammer-Paino

Seppänen, Janne. 2001. Katseen voima, kohti visuaalista lukutaitoa. Jyväskylä: Vastapaino.

Julkaisemattomat

Hetemäki, Laura. 2016. Aluetaitelija, kuvataiteilija. Karstulan kunta. Tallenne haastattelusta. Helsinki. 12.5.2016. Huovinen, Niina & Koivisto, Viliina.

Merisaari, Tuiki. Vierailu Ateneumin taidemuseossa näkövammaisen henkilön kanssa. Tallenne keskustelusta. Helsinki. 21.4.2016. Huovinen, Niina & Koivisto, Viliina.

Rantalainen, Tanja. Kulttuurisihteeri. Näkövammaisten kulttuuripalvelut ry. Muistiinpanot keskustelusta. Helsinki. 5.11.2015. Huovinen, Niina & Koivisto, Viliina.

Näkövammaisten ryhmähaastattelu. Tallenne haastattelusta. Helsinki. 12.2.2016. Huovinen, Niina & Koivisto, Viliina

